

SORSKÉRDÉSEK, NÉPFŐISKOLÁK

Kiról van szó? Rövid bemutatkozás

Hogy tudjuk kiról van szó, illik röviden szólni magáról a Magyar Népfőiskolai Társaságról és tevékenységéről. A Társaság tagszervezetei – közel kétszáz szervezet és közösség – országosan, munkajogilag, egy tucatnyi főállású munkatárssal dolgoztak az elmúlt három évben, s ha a bejegyzett magánszemély tagok egyharmadát aktív közreműködőnek tekinthetjük, akkor ez további, több mint kétszáz körüli – főleg szakember és értelmiségi – segítő munkáját jelenti, beleszámítva a közművelődési intézmények főállású dolgozóinak értékes közreműködését. Ez a „munkaerőállomány” az év során minden harmadik napon elkezd egy kurzus szervezést, amelyek változó, egyhetes, több hónapos időtartamúak, s amelyekben évente több mint 10.000 hallgató vesz részt a legkülönbözőbb korosztályból, és foglalkozási körből, döntően vidéken. A népfőiskolai szervezetek összes pénzforgalma évente közel 100-100 millió forint volt. Ebből a szorosan vett működési költségekre fordított összeg / munkabér, irodai önköltség/ a 10%-ot sem teszi ki. Ezt a kivételes költség-hasznosítási arányt az teszi lehetővé, hogy számos helyen a közművelődési és más intézményben használt infrastruktúráért nem kell piaci áron szolgáltatási díjakat fizetni. Mivel a hallgatók által befizetett részvételi költségek nagyságrendje elhanyagolható, s maga a tevékenység közszolgálati, non-profit tevékenység, a hozzáadott értékkel kell számolni. Nem lehet pontosan, fillérre kimutatni mennyi pénzhaszon származik a racionális munkaszervezetből, a főállásúak alacsony számából, a költségvetési támogatást kiegészítő önkéntes szakmai és szervező munkából és a hazai forrásokon alapulóan megszerzhető nemzetközi támogatásokból. A hazai tevékenységhez hozzáadott nemzetközi tevékenység pénzbeni értéke kimutatható, ami a hazai források / vagyis a fenti közel százmillió 75-75%-kal való további kiegészítését jelentette az elmúlt három évben.

A Társaság 1993 óta negyedik évfolyamát élő, negyedévenként megjelenő szakmai lapot ad ki 12 újságdalton, 1500 példányban, amely legalábbis az eltelt időszak alatt az egyetlen rendszeres szakmai fórum volt. Az újság gyakran beszámol az Európai Unió oktatási-kulturális tevékenységeiről, s tematikusan külön foglalkozott eddig az egyházak és a felekezeti művelődés, a szociális gondoskodás és a munkanélküli képzés, a szakszervezetek szerepével, az információs társadalommal, a közművelődési kutatások helyzetével és a közművelődési törvénykezés előkészületeivel. Central European Messages címmel angol nyelvű hírlevél ad ki negyedévente. 1993-ban egy, 1994-ben kettő, 1995-ben további két könyvet adott ki, többségét a Püskiné, változó, ezer-kétezer közötti példányban. Országos szakmai programjai a közművelődési szakemberképzés és továbbképzés fontos fórumai, nemzetközi szakmai tanulmányi programjai pedig egyedülálló lehetőséget teremtenek a vidék értelmisége számára, az európai országokban, közművelődési és más szakmai tapasztalatok megszerzésében. Az MNT 1991 óta tagja az Európai Közművelődési Társaságnak /EKT/, amely 28, főleg az Európai Unió tagországaiban működő 180 szakmai szervezetet fog össze. 1993 óta tagszervezete a Közművelődés Nemzetközi Tanácsának /KNT/, amely a világon a legátfogóbb nem-kormányzati közművelődési szakmai szervezet, 82 ország, 106 nemzeti szakmai szervezetét fogja össze. A

Társaság titkára 1994-től tagja az elnökségnek, és 1995-től a KNT kelet-európai emberjogi képviselője az ENSZ bécsi központjában. A tizenöt éves múltra visszatekintő magyar-holland szakmai együttműködés keretében 1993-ban a Leideni Egyetem és a Társaság megalapította az Európai Szimpózium az Öntevékeny Szervezetekért /ESVA/ nevű nemzetközi alapítványt, amit a holland törvények szerint jegyeztek be, titkársága Budapesten működik. Az ESVA 1989-ben Budapesten, 1990-ben Leidenben, 1991-ben Moszkvában, 1992-ben Varsóban, 1993-ban Tallinban, 1994-ben Brassóban, 1995-ben Odenseben tartotta nemzetközi konferenciáját, amelyeken átlagosan 50-60 kutató, egyetemi tanár, civil szervezet képviselő vett részt elsősorban Európából és az USA-ból. 1996-ban az ESVA Helsinkiben szervezi az etnikai nem-kormányzati szervezetek szerepéről szóló nemzetközi szimpóziumot. Az alapítvány képviselteti magát a Lifelong Learning in Europe c. új európai szakmai folyóirat szerkesztő bizottságában, szaklapjaival pedig a közművelődési folyóiratok európai hálózatában, az európai közművelődéskutatók egyesületében.

A Társaság minden számottevő közművelődési-felnőttoktatási és valamennyi országos és nemzetközi népfőiskolai szervezettel munkakapcsolatban áll Európában. Egyik legfontosabb tevékenysége, hogy rendszerezett, nemzetközi tanulmányi csere és képzési programot fejlesztett ki az elmúlt hat évben főleg a következő országokba: Németország, Ausztria, Belgium, Hollandia, Egyesült Királyság, Norvégia, Svédország, Dánia, Finnország. A népfőiskolák az elmúlt három évben 700 szakembert küldtek külföldre. Ennek a tevékenységnek a szakemberek körében tapasztalható nyelvtudás hiány, a csökkenő nyugati támogatási készség és a hazai ráfordítás méltatlanul alacsony szintje szab határt.

A Társaság igen aktív a szomszédos magyar közösségek körében, hazai és nemzetközi programjain rendszeresen részt vesznek magyar nemzetiségű külföldi állampolgárságú szakemberek, évente rendszeresen szervez erdélyi, felvidéki, kárpátjai, vajdasági, vagy más programot. Erről a közeljövőben jelenik meg Kárpát medencei népfőiskolai kapcsolatok című összefoglaló.

A sorskérdések fölvetése

A sors az életkörülményeink döntő alakulása, amit a legnehezebb külső feltételek között is, magunk is alakítunk. A népfőiskolák belső fejlődéséből és válságaiból következően, de a miliecentenárium évében, a belső megemlékezés, együtt, jó alkalomnak kínálkozott arra, hogy a napi munkától elszakadva sorskérdés-vizsgálódást tartsunk. A meditálás, a szembenézés, önmagunk újrafogalmazása, a kihívások számbevétele néha nélkülözhetetlen a rutin, a megrekedés ellen. Ezzel a szándékkal szervezett országos konferenciát a Magyar Népfőiskolai Társaság májusban Szolnokon. A rendezvény előkészületeként öt fontos témában születettek vitaanyagok, a polgári ismeretek és készségek oktatása és a európai integráció szellemi előfeltételeinek megteremtése, a szociális gondoskodás és munkanélküliség, a környezetvédelem és a mezőgazdaság, az információs társadalom, s végül az ifjúság és tehetségvédelem.

A következő évek tevékenység irányát meghatározó, Szolnokon megszületett szakmai anyagokat, azok vitájának és

továbbformálásának eredményeit terjedelmi okok miatt aligha ismertethetjük. Ezeket minden érdeklődő elolvashatja az MNT szaklapjában és más kéziratokban. A sorskérdés vizsgálatok szempontjaira és a tanulságok szélesebb körű számbavételére szeretnénk alkalmat keríteni itt.

Állam, törvénykezés, társadalom

A népfőiskolák eredeti célkitűzésüknek megfelelően a korszerű polgári társadalom és polgárosodás jegyében, állampolgári kezdeményezésen alapuló civil szerveződések formájában szervezik tanfolyamai tevékenységüket, amelyben szociális irányultságú, művelődési közfeladatok ellátását célozzák meg. Ezen a szemléleti alapon, helyzetük a non-profit szektor és a felnőttoktatás kormányzati és társadalmi elismertségétől és támogatottságától függ. Az elmúlt kormányzati ciklusok mind-egyikében olyan programok kerültek hivatalos és nyilvános formában meghirdetésre, amelyek alapján megalapozottnak lehetett tekinteni ezen tevékenység jövőbeni fejlesztését és intézményesedését. A gyakorlat azonban nem igazolta ezt a feltételezést. Az 1994-ben hivatalba lépett kormánykoalíció társadalmisítási programjának teljesítése mindeztől elmaradt. A kultuszárca legfontosabb civil projektjének vallott non-profit törvény 1996. évi szabályozási elvein / ld. Kurácsi 96. augusztusi melléklet/ nem lehet eligazodni, mert alternatív opciói bármit jelenthetnek, s nem látszik belőle mit is akar a kormányzat a civil szektorral. Akkor már a Katolikus Püspöki Kar most megjelentetett körlevelében megfogalmazottak a mai európai normák és alapelvek szerint sokkal korszerűbbek, nem is beszélve arról, hogy ez utóbbi, teljesen világias felfogásban kifejezetten civil szektor barát. Nem mintha bárkinnek is egyiket, vagy másikat kellene, vagy lehetne követnie. Itt azért említjük, mert jó tudni, hogy valaminek az elnevezése és a tényleges tartalma között ég és föld különbség lehet. Nekünk a legjobb utat kell követnünk, bárki is fogalmazza meg, velünk, vagy helyettünk.

A népfőiskolák másik nagy sors esélye az előkészület alatt álló közművelődési törvény megalkotása. Fontos vállalkozás, pláne a népfőiskolák szempontjából, hiszen a szabályozás jó alkalom a legitímálásukra. Anélkül, hogy itt foglalkozhatnánk ezzel behatóbban, s anélkül, hogy teljesen végleges fejleményről számolhatnánk be, sajnos meg kell állapítani, hogy a törvénytervezet augusztusi, kodifikálás előtti szövegváltozata szerint kicsi az esély arra, hogy szakmailag korszerű, a magyar sajátosságoknak megfelelő és az európai normák szerinti törvény fog születni. A normaszöveg egyáltalán nem emancipálja az egyéni és csoportos művelődési jogokat, vagyis magukat az állampolgárokat és közösségeiket a hivatalokkal és az intézményekkel szemben. Az 1976-os törvény politikai deklarációként tett kísérletet az állampolgárok szempontjainak érvényesítésére, aminek a rendszer alaptermészete mondott ellent, most jogelvi ajánlás teszi ugyanezt, ami csak formailag kapcsolódik az alapjogokhoz és az európai normákhoz, tényleges jogi, gazdasági érdekérvényesítési szankciók és garanciák nélkül.

* A szerző egy kéthavonta megjelenő lap első számába írt cikkének alapmondandóját nem képes hetente átírni, s erre alapvető okot nem is talál, lévén a sors néha kiszámíthatatlan. A tárgyilagossághoz és a korrektséghez azonban hozzátartozik, hogy a cikk megírása után, de lapzárta előtt, szeptember 17-18-án a minisztériumban több órás hasznos műhely vita folyt a közművelődési törvénytervezet szövegezésének módosításairól, s egyebek mellett a civil szervezetek elvárásainak beillesztésé-

A fejlett országok közül kiemelkedik Norvégia, ahol 1977-ben fogadták el a 35. sz. /május 28/ közművelődési törvényt. Ezt megelőzően a parlament két alapelvet szögezett le: „a közművelődés egyenértékű a fiatal korosztály számára rendelkezésre álló, alapvető általános oktatással, valamint a közművelődés-felnőttképzés fogalma magába foglalja a szakmai képzést éppúgy, mint a szabad- és általános-művelődést.”

A 35/1977-es törvény explicit az állam, a területi és helyi hatóságok relatív kötelezettségeiről, és részletezett szabályozásokat tartalmaz a nem-kormányzati szervezetek támogatására vonatkozóan. Ez azért fontos idézni, mert Norvégia e tekintetben közel 15 évvel megelőzte azokat a mai, az utóbbi 3-5 évben általánosan felerősödött EU törekvéseket, amelyek az általános és liberális művelődés, valamint az emberi erőforrás fejlesztés, munkaerőképzés, szakmai át- és továbbképzés közelítését, integrálását, szorosabb együttműködését írják elő. Az ellentmondás lényege az, hogy egy olyan sokkal kevésbé liberális államban mint Magyarország és egy Norvégiánál sokkal elmaradottabb műveltségi szint mellett, a mai piacgazdasági átmenet kihívásairól nem is beszélve, még inkább szükséges lenne a fentiekhez hasonló elvek érvényesítése.

Sajnálatos tény, hogy a közművelődési törvénytervezet sem a törvényesszövegben, sem az értelmező rendelkezésekben nem említi meg a népfőiskolákat.

Mindezt azért tartjuk alapvető hiányosságnak, mert egy a jövőnek szóló törvényben figyelembe kell vennie a magyar közművelődés történetében jelentős szervezeti formát, ugyanakkor a nemzeti irányultságú közösségi művelődés egy az utóbbi évtizedben kifejlődött élő tevékenységről van szó, nem beszélve arról, hogy a közművelődési törvény szabályozási hatókörébe eső művelődési tevékenységnek megfelelő szféra jó része az Európai Unió országaiban a népfőiskolai tevékenységet jelenti. A törvény így nem rehabilitálja az elmúlt rendszerben betiltott és akadályozott, a rendszerváltás alapvető célkitűzései szempontjából pedig nélkülözhetetlen tevékenységi formát, amely az európai integrációt tekintve viszont az egyik legadekvátabb kapcsolódás a Nyugat jelenlegi intézményrendszeréhez, különösen a legfejlettebb országokéhoz. Ennyi a sorsunk 1996-ban az EU-ban meghirdetett permanens művelődés évében. Az UNESCO 1997-es közművelődési világkonferenciája előtti kampányévben az Európai Közművelődési Társaság dokumentumot adott ki amiben leszögezi, hogy az EU-nak és az európai államoknak ki kell használni a művelődés valamennyi potenciális színhelyét, így a helyi és regionális kormányzati struktúrákon és a szociális partnereken kívül életbe vágóan fontos a nem-kormányzati szervezetek, az öntevékeny szektor és csoportok szerepe a közösségeken belül, hogy megerősítsük az embereket abban, hogy aktívakká és önbizalommal rendelkezővé váljanak és a művelődésüket maguk szervezzék meg saját maguk számára.

ről. E megbeszélés keretében a munkabizottság tagjai és a Közművelődési Főosztály munkatársai olyan nyitottságot és fogadókészséget tanúsítottak a kritikai észrevételekkel kapcsolatban, ami nem zárja ki, hogy e cikk megállapításából többet majd vissza kell vonnom. Bárcsak megtehetném ezt most azonnal és visszavonhatatlanul. A szerző véleménye szerint nem a Közművelődési Főosztály szakmai törekvésein fog múlni ez a további fejlődés. /1996 szeptember 19./

** Az MKM Közművelődési Főosztály szeptember 17-18-i szakmai vitájában elfogadták, hogy a népfőiskolák megfelelő formában bekerülnek a törvénytervezetbe. /1996 szeptember 19./

A közintézményeknek kötelességük a tanulás támogatása, bátorítása, finanszírozása, ahol a mindenirányú művelődéshez és annak hozzáférhetőségéhez való jog mindenki számára garantált. A forrásoknak közvetlenül hozzáférhetővé kell válniuk a művelődők számára. Millecentenáriumi sorskérdés, hogyan lehet egymás mellé állítani egy ilyen dokumentum elvárásait a rohamosan EU-ba igyekvő országunk hazai valóságával?

Szociális elkötelezettség, értelmiségi etika

Az európai közművelődés és a népfőiskolák felvilágosodás óta tartó fejlődésében, kezdetben a középosztály karitatív tevékenységeként működött a népművelés az alsóbb osztályok megsegítésére, szinte egészen a 60-as évek jóléti államának közművelődéséig bezárólag. A múlt századi népi mozgalmak, közöttük a munkásmozgalom fogalmazták meg először a társadalom egy-egy nagyobb csoportjának önállósodási igényét, s a középosztályi, így állami, vagy egyházi gyámság alóli kiszabadulást. A parasztság tekintetében akkor, máig az egyik legmaradandóbb gondolat az északi népfőiskola megteremtése volt. Ezért válhatott mintává az elmúlt fél évszázadban Európa középső és keleti részében. Tragikus sorskérdés ma újra, hogy a 89-90-es szabadság létrejötte miért nem teremtette meg az alapjait a polgárosulás társadalmi szerkezetváltásának. Ellenkezőleg, mintha tudatos megkövetülése érdekében dolgoznának a kormányok. Ahogy egy kiváló nemzetközi közgazdász megfogalmazta: centralizált tömegtársadalmunkat, decentralizált és

proletár jellegétől megszabadított társadalommá kell alakítani, ahol a tulajdonhoz való jog, alapvető szociális jog, s az egészséges és minél szélesebb középréteg megerősödésével kialakul az a közszellem, hogy az emberek magukról gondoskodnak. Úgy tűnik manapság inkább Erdei két háború közötti kettős társadalm szerkezetéről szóló elmélete folytatható, arról, hogy az új gazdasági viszonyok hogyan teszik az elmúlt rendszer rendes képződményeit a nevében új szerkezet uralkodó elemeivé. Ilyen struktúrában nehezen hatol előre az a weberi, vagy akár bibói felfogás, hogy tartós eredményt csak mélyreható, szigorú munkával lehet elérni, s ami eredmény az mind szakteljesítmény, továbbá személyisége annak van aki kizárólag az ügyet szolgálja.

A fél proletarizáltság és függőség állapotába szorított, értelmiségtől aligha lehet várni, hogy nem létező önálló egzisztenciájára alapozottan, széleskörű horizontális szerveződésekkel érvényt szerezzen a polgárosulás szellemi és más feltételeinek. A szakmai kompetencia és belső meggyőződés csak eltorzult igazodásban juthat érvényre. Marad tehát az évtizedek óta újra felmerülő sorskérdés-válasz, nemzeti erősségünk beteljesítése, a megváltoztathatatlan és elviselhetetlen helyzet elviselése és túlélése, szemben történeti gyengeségünkkel, hogy nyílt teret engedjünk a polgárosulás és társadalmi szerkezetváltás alkotó energiáinak. Előbbire már készülnünk sem kell, mert a génjeinkbe mélyen beépült. Az utóbbiban csak az állhatatosság hozhatja meg, hogy gyengeségeinkből folyamatosan erősödő, sorsformáló pozitív tulajdonság váljék.

